Het woord is aan *prof. W. Banning* voor het inleiden van de *resolutie* over de *onderwijspolitiek.*

Banning: De resolutie inzake de onderwijs-politiek van onze Partij, die ik u heb toe te lichten zal menigeen teleurstellen. Er staat immers niets in over een aantal dringende *actuele* vraagstukken: de salariëring voorop, een probleem dat zowel de mensen van het LO als die van alle andere typen van onderwijs bezighoudt; er staat maar weinig in over een aantal andere vraagstukken: het tekort aan leerkrachten, het tekort aan schoolruimte, enz. Indien iemand zou beweren, dat hij in deze resolutie en in het Rapport van de Cie veel te weinig weerslag vindt van de grote noodtoestand van ons onderwijs in vrijwel al zijn geledingen, dan wil ik hem onmiddellijk bijvallen. Daar staat tegenover, dat wij in de Onderwijs Cie hebben geprobeerd een *principiële* aanpak van het probleem: Onderwijs en snel zich ontwikkelende en veranderende maatschappij te vinden. Het gevaar is niet denkbeeldig, dat in de spanning van de aandacht op de onmiddellijke actualiteit de principiële vragen van uitgangspunten en doelstellingen van een vooruitziende onderwijspolitiek aan de aandacht zouden ontsnappen. Ik ontken geen ogenblik, dat de actuele vragen waarin schrijnende noodtoestanden openbaar worden, zo snel mogelijk moeten worden opgelost — ik stel er alleen naast, dat in deze tijd niet minder nodig is een principiële visie en planning voor de naaste toekomst. De mannen van het bedrijfsleven doen het, zij die verantwoordelijk zijn voor het verkeer — spoorwegen, autobus-, luchtverkeer — doen het, zij die bezig zijn met de problemen van de stad om de IJmond, de randstand Holland, de Deltaplannen doen het; wie met onderwijspolitiek zich inlaat, heeft het evenzeer te doen. De vaart, die wij nodig hebben, om een geweldige achterstand in te halen en nieuwe inzichten in werkelijkheid om te zetten, hangt voor een groot deel af van een visie op de naaste toekomst, die het beleid bepalen moet.

Als ik mij niet vergis, is er in brede kringen van bij het onderwijs betrokkenen — onderwijzers, leraren, ouders — maar ook in politieke kringen thans een klimaat aanwezig, waardoor beslissingen mogelijk zijn. Als bij voorbeeld minister Cals in de Memorie van Toelichting op de Rijksbegroting 1957 zegt, dat zijn beleid erop gericht is om te bevorderen ‘dat het Nederlandse volk in al zijn geledingen zoveel mogelijk aan de verschillende vormen van onderwijs, kunsten en wetenschappen deel kan hebben’, en als hij daarbij meedeelt, welke concrete maatregelen hem voor de geest staan voor de komende regeringsperiode, dan is mijn indruk: er is in de Kamer wat te bereiken als de voorstellen maar duidelijk zijn. Er mag dan wel met grote erkentelijkheid worden vastgesteld, dat het jarenlange geploeter

van allerlei organisaties — vakverenigingen, pedagogische centra, comitees voor onderwijsvernieuwing, voor opvoeding tot democratie, het Nutsseminarie enz., de pedagogische en psychologische studie niet te vergeten — vrucht gaat dragen. U moet het Onderwijsprogram der Partij vooral zien tegen de achtergrond van dit jarenlang zoeken en tasten, pionieren en vechten in brede kringen van ons volk.

Het Partijbestuur heeft gemeend, niet het Program in z'n geheel, maar alleen een op dat Program gebaseerde resolutie aan de stemming van het Congres te moeten onderwerpen. De motieven tot dit besluit acht de Onderwijs Cie aanvaardbaar. Zij waren van tweeërlei aard; ten eerste het program tracht het brede terrein van het Onderwijs in zijn geheel te overzien en daarvoor lijnen te trekken; de politici, met name de vertegenwoordigers in Kamer en Gemeenteraden, eventueel ministers en wethouders, moeten aanstonds prioriteit verlenen aan de ene noodzakelijke maatregel voor een andere, ook noodzakelijke, en hebben daarom een zekere vrijheid nodig, om eigen verantwoordelijkheid te dragen. Het kan zijn, dat onze fractie in de ene Gemeenteraad een andere prioriteit verleent, dan die in een andere. Een tweede motief: al heeft men in het Program zich beperkt tot het formuleren van *politieke* eisen, bij het Onderwijs krijgt men óók te maken met *pedagogische* inzichten, waarvoor in een Partij als de onze ruimte en verschil van inzicht moet zijn. De resolutie heeft wel de kern van het Rapport voor haar rekening genomen, en een aantal concrete punten (punt 9) tot doeleinden der politiek van de Partij gesteld, maar wil verder de partijgenoten in vertegenwoordigende lichamen ruimte laten. Akkoord.

Rapport en resolutie hebben duidelijk een uitgangspunt gekozen, dat een *ideaal* stelt. Misschien is het voor ons Congres volstrekt overbodig, om daar langer bij stil te staan — maar er luisteren ook politieke tegenstanders mee, en ik hecht er waarde aan, om aan punt 3 van de Congresresolutie te demonstreren het karakter van onze Partij. Daar wordt gesteld, dat het democratisch-socialisme zijn bijdrage levert in het opvoedingsideaal, dat elke school, elke onderwijsman of -vrouw, het onderwijsstelsel als geheel nodig heeft, wil het onderwijs niet denatureren tot het aanleren van vaardigheid, bijbrengen van kennis, het afleveren van arbeidskrachten voor het produktieproces. Wij stellen namelijk als polaire verbondenheid, dus wezenlijk op elkaar betrokken, persoonlijkheidsvorming èn toerusting voor de gemeenschap, het toekomstig gezin, de toekomstige arbeidstaak, de gemeenschap van het eigen volk, de samenleving van vrije volken. Laat mij wat de eerste pool van dit opvoedingsideaal betreft, de persoonlijkheidsvorming, mij nu eens niet beroepen op onze

eigen grote mannen als Kohnstamm, Van der Leeuw, Idenburg, Schermerhorn, maar met instemming minister Cals citeren, die het probleem aldus stelde: ‘Onderwijs is een ontmoeting van de persoon van de docent met de persoon van de leerling. Doel van het onderwijs is een bijdrage te leveren tot de mensvorming van de onvolwassene. Deze is en blijft in zijn individualiteit met zijn persoonlijke goede en kwade eigenschappen en met de hem eigen capaciteiten en ontvankelijkheden zoals hij is, met al zijn eigenschappen en hoe hij dan ook is, de centrale figuur in het onderwijsbestek. Hij is er niet om de leerstof, maar de leerstof en de docent die hem deze leerstof aanbiedt, zijn er voor hem. De leerling moet niet gericht worden naar de methodiek, maar deze naar de leerling.’ Een waarheid als een koe, zegt iemand. Misschien. Als die iemand zich dan maar realiseert, dat de communistische wereld deze opvatting van onderwijs en opvoeding radicaal verwerpt, en dat een eerlijke toepassing van die waarheid in Nederland héél wat zou veranderen en afschaffen — bij voorbeeld examendressuur. Maar goed: voor òns dan, in goedkope zelfingenomenheid, misschien een vertrouwde klank. Nu verbinden wij aan deze grondgedachte van persoonlijkheidsvorming de overtuiging, dat de moderne maatschappij in ontwikkeling, naar onze verwachting en bedoeling: in ontwikkeling naar een radicale democratie, deze mensvorming nodig heeft, nu — in het stadium der industriële ontwikkeling, dat wij beleven — meer dan ooit.

Wij verstaan dus onder maatschappij meer dan bedrijfsleven, industrieel en agrarisch arbeidsproces met de daarbij behorende sector van ‘diensten — al spreekt het vanzelf, dat de belangen en eisen van deze sectoren der maatschappij zwaar moeten wegen: de toekomst van de jonge generatie, van heel het volk wordt voor een belangrijk deel bepaald door de vraag, of het onderwijs in heel z’n omvang ons aflevert goed geschoolde, menselijk gevormde met gezonde hersens denkende en verantwoordelijke werkers op alle posten. Dat geldt voor de agrarische sector, waar bij de snelle toeneming van industrialisatie in het bedrijf van landbouw en veeteelt de achterstand van het onderwijs heel groot is — de arbeidskrachten op het platteland hebben reeds vroeg óók een primaire technische vorming nodig. Dit klemt te meer, omdat een werkelijke sanering van het platteland — het verdwijnen van de onrendabele kleine bedrijfjes — er toe leiden moet, dat een deel der plattelandsjongeren een werkkring moet vinden buiten de landbouw, in de industrie. Het lijkt mij daarom een levensbelang van de eerste orde, dat men op het platteland ernst maakt met de gedachte van scholengemeenschap, die in ons Rapport is gesteld en in de

Resolutie aan het slot afzonderlijk, dus met nadruk wordt gesteld.

Wat de industriële sector betreft, wil ik in de eerste plaats herinneren aan de vijfde industrialisatie-nota van minister Zijlstra, waar deze zegt: 'De vraag, of het technisch Onderwijs in staat zal zijn ten behoeve van de verdere industriële ontwikkeling technici af te leveren van een zodanige kwaliteit, dat een waarborg wordt geboden voor de noodzakelijke opvoering van de hoedanigheid van het Nederlandse produkt, is niet minder belangrijk dan de vraag, of de gewenste aantallen wel zullen worden bereikt. Steeds duidelijker komt in de laatste tijd van de zijde van het bedrijfsleven de wens naar voren, dat de abituriënten van de instellingen van technisch onderwijs niet alleen begrip tonen voor de technische vraagstukken, doch ook qua persoonlijkheid zodanig zijn gevormd, dat zij geschikt zijn voor het vervullen van de vele niet direct technische functies, die iedere werkkring mede omvat.' De opmerking van minister Zijlstra geldt naar mijn mening voor *alle* vormen van technisch onderwijs, lager, middelbaar en hoger. Ik herinner aan de conclusies van een conferentie van vertegenwoordigers van het bedrijfsleven van 22 september 1955 in Woudschoten, waarin men aandrong o.a. op de instelling van een permanent contactorgaan tussen onderwijs en bedrijfsleven. Het lijkt mij niet nodig, meer uitspraken aan te halen, de zaak is duidelijk — al moet ik er wel aan toevoegen, dat naar mijn mening de dringende ernst van de zaak voortdurend wordt onderschat, mede omdat wij over het onderwijs nog steeds te begrensd Nederlands, dat is provincialistisch denken, en verwaarlozen wat Amerika, Engeland en niet te vergeten Rusland op het gebied van industrialisatie en onderwijs presteren. *De vraag of ons volk in de naaste toekomst mee kan blijven doen op de internationale markten, dat wil dus zeggen, of wij ons welvaartspeil kunnen handhaven wordt voor een belangrijk deel beslist door het peil en het karakter van ons onderwijs van laag tot hoog, het wetenschappelijk researchwerk inbegrepen.* Dáárom is ons zoveel gelegen aan het verband van onderwijs en maatschappij.

Intussen: het begrip maatschappij omvat meer dan produktieproces met wat daarbij behoort. Met nadruk is in het Rapport gewezen op de noodzaak dat ons volk in alle lagen deel krijgt aan het kultuurproces, eerst en direct aan het Nederlandse, maar dat in zijn verbondenheid met de rest van de wereld, waarvan alle landen steeds meer onderling afhankelijk worden.

Een Partij als de onze, overtuigd van een mogelijkheid van ontwikkeling naar democratie en socialisme zal dus het onderwijsstelsel op radicaal democratische grondslag en beheerst

door de geest van democratie willen; daarom staatsburgerlijke vorming in het onderwijs geïntegreerd, daarom soepelheid bij gebleken noodzaak van overgang van het ene schooltype naar het andere, opdat geen geestelijke kracht verspild worde, daarom financiële maatregelen gericht op het doel, dat ieder kind van het Nederlandse volk de vorming en opleiding kan krijgen, die zijn aanleg en geestelijk bekwaamheid wenselijk maken, — er mag in Nederland geen geestelijke kracht onontgonnen blijven, zeker niet tengevolge van klasseverhoudingen. Maar daarom ook — en nu keer ik terug tot de eerste pool, de mens, waarom het onderwijs zich behoort te bewegen — in onderwijs en maatschappij *de mens* centraal.

Laat mij het nog maar eens weer zeggen: wij socialisten eisen planning van het economische leven, maar zeker van het onderwijs, opdat wij *menselijk* leren leven en samenleven. Als ik zo even stelde dat de industriële prestatie van een volk afhangt in hoge mate van het gehalte van zijn onderwijs, dan voeg ik daaraan nu toe: dat gehalte hangt in hoge mate af van de centrale plaats, die de mens in ons denken en politiek handelen inneemt. Het is daarom, dat het Rapport van de Onderwijs Cie zijn uitgangspunt heeft genomen in artikel 32 van het Beginselprogram. Tot zover over de uitgangspunten van ons Rapport en de Resolutie.

Een tweede onderwerp: *de grenzen.* Wij hebben voortdurend voor ogen gehad, dat wij een program moesten ontwerpen voor een politieke partij, en dus een aantal uiterst belangrijke aspecten moesten laten liggen. Voorop dit: wij zijn ons wel bewust, dat de Overheid (nationaal en gemeentelijk) wel degelijk een taak heeft ten opzichte van het Onderwijs, óók een gedeeltelijk creatieve taak, maar toch niet meer dan ‘een taak’. Als waar is, wat ik van minister Cals citeerde, dat Onderwijs is een ontmoeting van de persoon van de onderwijzer met de persoon van de leerling, dan is óók waar dat het belangrijkste werk in de school afhangt van de onderwijzers en leraren, en dat politieke maatregelen wel veel kunnen belemmeren of bevorderen, maar niet het meest wezenlijke kunnen brengen. Boven-

dien: er zijn allerlei onderwerpen aan de orde, die ons als socialisten waarlijk wel ter harte gaan, maar geen partijzaak mogen worden. Ik noem er een paar: de wijze waarop aan leerlingen van verschillend schooltype de leerstof wordt aangeboden, de methodiek dus, de wijze waarop de resultaten worden gecontroleerd (examens enz.); de plaats die het Onderwijs in de Nederlandse taal behoort te hebben; de spellingkwestie; het selectieprobleem vooral naar z'n wetenschappelijke kant; de mogelijkheden van differentiatie binnen het klassikaal systeem; het onderzoek naar oorzaken van het zitten blijven of onderweg verdwijnen uit de scholen, universiteiten enz. Wij hebben er in ons Rapport rekening meegehouden, bij voorbeeld door te stellen, dat overgang van het ene schooltype naar het andere zo soepel mogelijk moet zijn — maar verder moet een politieke partij niet gaan. Wij wensen geen partijpedagogiek.

Een derde onderwerp: het *onderwijsstelsel,* dat ons voor de geest staat, behoeft maar kort te worden aangestipt: er is uit de Partij geen bezwaar gekomen, er is op het vorige Partijcongres over gesproken, in mijn brochure 'Voor mensen in wording' heb ik het uitvoerig behandeld. Ik beperk mij tot twee opmerkingen. Ten eerste: er is wel de vraag gesteld, min of meer sceptisch, wat wij toch wel bedoelen met punten 7 en 9a: een parlementaire beslissing inzake de structuur van het onderwijsstelsel der naaste toekomst.

Ons antwoord is: er moet een eind komen aan het indienen van nota's over onderwijshervorming en vrijblijvende discussie daarover, er moeten beslissingen worden genomen in de vorm van wetsvoorstellen. Anders gezegd: de opinievorming is nu wel ver genoeg gevorderd om tot daden over te gaan. Maar: deze daden moeten berusten op een visie op het structurele *geheel* van het onderwijsstelsel en niet onvruchtbaar worden door nu eens hier dan weer daar iets te verbeteren. Er komt bij, dat wij van de Regering en de Volksvertegenwoordiging verlangen een politiek op lange termijn, zeg tot 1970. Men geeft ons tegenwoordig wel allerlei cijfers, mede dank zij het CBS over de te verwachten toeloop van leerlingen naar de verschillende schooltypen. Dat is best. Maar als er niets anders gebeurt dan nu berekenen hoeveel leerkrachten er dus meer moeten opgeleid en hoeveel gebouwen meer moeten ontworpen, dan is het niet best, dan zou het neerkomen op continuering en verstarring van een stuk huidige misère. Mijn tweede opmerking raakt een gevoelig, want telang verwaarloosd punt: het contact van de regering met de onderwijzers, leraren, en andere organisaties. Het conflict van de regering met de ANOF was een heel duidelijk symptoom, dat er een en ander hapert; de particuliere pogingen om tot een

Nationale Raad voor het Onderwijs te komen, naast de officiële Onderwijsraad, een ander. Ik ga niet in op deze symptomen, de ingediende resolutie zwijgt over beide punten. Maar ik zeg wel: wie het wel meent met onze democratie moet wegen vinden voor een levend, soepel en vertrouwenwekkend contact van regering en het volksleven, in dit geval met de mensen die het onderwijs dragen en stuwen.

Het laatste punt waarvoor ik aandacht vraag is wellicht nog gevoeliger, zeker op dit ogenblik: *de financiën.* Om het gewicht van het vraagstuk duidelijk te maken eerst een paar feiten, waarbij ik mij beperk tot de sector van het HO. Men heeft berekend, dat het aantal studenten aan enige Universiteit of Hogeschool ingeschreven, van 1956 tot 1970 zal stijgen van 29.100 tot 55.900 of met een ander cijfer: het aantal eerstejaars zal oplopen van 4900 tot 8700. Daarbij heeft men berekend, dat een alpha-student aan nieuwbouw kost ƒ 37.000,—, een beta- student ƒ 51.000,—. Het bedrag, dat dus meer gevraagd moet worden, eenvoudig door de vergrote toeloop van studenten gaat tegen de twee miljard. Men moet daar, stellig in onze opvatting, nog wel een en ander aan toevoegen. Verhoudingsgewijs zal het een klein bedrag zijn, dat nodig is ter vervulling van ons programmapunt 9b: financiële maatregelen om ook die begaafde jongens en meisjes aan de Universiteiten te laten studeren, die niet over middelen beschikken. Maar er zullen veel grotere bedragen geïnvesteerd moeten worden in de ontwikkeling der wetenschappelijke research. Een volk, dat zijn positie in de wereld wil handhaven, moet weten, dat 'wetenschap de kurk is waarop de welvaart drijft'^. Mr. Woltjer geeft een paar cijfers ter vergelijking: van 1950 tot 1956 steeg het aantal ingenieurs dat in Rusland jaarlijks wordt opgeleid van 28.000 tot 63.000, in de USA daalde dit getal van 52.000 tot 23.000. Rusland geeft van 1920—1954 een stijging van het aantal ingenieurs met 1200% te zien, Amerika voor dezelfde periode 130%. Zeker, zulke cijfers zijn niet ongevaarlijk, zij komen uit heel verschillende maatschappijtypen, maar zij illustreren de noodzaak van financiële offers ter wille van de wetenschap, die onze welvaart mogelijk maakt. De afdelingen der Partij, die in de vorm van amendementen op de voorgestelde resolutie duidelijk hebben willen maken dat een op peil brengen van ons onderwijs geld kost, hebben gelijk, al komt dat niet alleen voor rekening van OKW.

Ik noemde alleen het HO waar uiteraard naar verhouding de kosten het hoogst zijn, maar ik bedoel het onderwijs in al zijn geledingen. Is het dan tenslotte alleen maar een rekensommetje?, of een soort cirkel-beweging: terwille van de welvaart beter onderwijs, en beter onderwijs betekent weer: hoger welvaart?, het geld aan onderwijs en wetenschap

besteed, brengt zijn rente wel op? De dingen liggen heel wat moeilijker, want heel wat dieper. De zin en bedoeling van ons rapport, ook van de resolutie die daarop steunt is deze: wij hebben in het huidige stadium der maatschappelijke ontwikkeling, industrialisatie, automatisering, enz., meer en beter scholen nodig, een op de maatschappelijke verhoudingen van nu passend onderwijsstelsel, beter toegeruste leerkrachten, verfijnd en uitgebreid wetenschappelijk onderzoek. Dit alles is nodig omdat de maatschappij snel evolueert: de tweede industriële revolutie (atoomenergie) gaat heel wat sneller, snijdt ook dieper in dan de eerste. De eerste vond de mensheid van toen onvoorbereid; de tweede komt over een geslacht dat geleerd kan hebben, ook met scha en schande. In het denken over deze problematiek, gekeerd naar de kant van het Onderwijs, staat voor ons centraal de mens en de mogelijkheden van een menselijke samenleving, met meer welvaart, ja, maar vooral met verdiepte geestelijke vrijheid. En de vraag, die mij meer dan eens benauwt, die uit het denken over de huidige maatschappelijke krachten naar voren springt, gaat ver boven de politiek uit, al bepaalt het antwoord wezenlijk onze politiek: weten wij wat geestelijke vrijheid is? Negatief zeg ik zonder aarzeling: ja, want wij weten waarom wij de dictatuur en de terreur afwijzen, wij weten, waarom het gebeuren in Hongarije ons diep heeft geraakt...

Weten wij ook positief wat vrijheid is en wat die vrijheid waard is?

Ik las een geschrift onder de titel: ‘Wat de vrijheid waard is’, waarbij ons Nederlandse volk wordt gewezen op de plichten ten opzichte van de NATO. Een dergelijk geschrift, met dezelfde titel zou geschreven kunnen worden over het onderwijs en de kultuurpolitiek. Ik meen dat wij socialisten van de Partij van de Arbeid de economische vraagstukken en ten dele ook de sociale vraagstukken vrij aardig in onze greep hebben en dat wij weten wat wij willen en ook waarom het gaat. Maar in het komende stadium zullen de geestelijke vraagstukken en dus de opvoedings- vraagstukken en de cultuurvraagstukken verre uitgaan boven de economische en de sociale, al zijn ze er wezenlijk mee verbonden. Dit Congres moet niet vergeten, al is het zuiver toeval, dat wij vandaag niet hebben aangekeken tegen het embleem

1. Mr H. J. Woltjer: De wetenschap in de Rijksbegroting 1957 in ‘Wetenschap en samenleving’ januari 1957.

van de PvdA maar tegen het embleem van een jong gezin met een kind, de nieuwe generatie voor wie de geestelijke vrijheid moet worden veroverd.

De *Voorzitter* stelt voor de voorstellen die bij dit punt van de agenda zouden worden behandeld te verwijzen naar de Onderwijscommissie, die hierop aan de voorstellende afdelingen uitvoerig commentaar zal zenden.

Aldus wordt besloten.

De onderwijsresolutie wordt met één stem tegen aangenomen.

De *Voorzitter* dankt pg. Banning en de Onderwijscommissie voor het vele en vaak moeizame werk, dat in de afgelopen jaren is verricht. Spreker hoopt dat de Onderwijscommissie nog vele jaren onder het voorzitterschap van pg. Banning zijn belangrijke werk zal voortzetten. Spreker deelt mede, dat de collecte voor het Anne Frank-bos in Israël ƒ 241,70 heeft opgebracht.

In zijn slotwoord brengt de Voorzitter dank aan vier leden van het Partijbestuur, die daarin niet zullen terugkeren, de partijgenoten Idenburg, Barents, Willemse en De Loor, voor het werk dat zij in de afgelopen jaren in het Partijbestuur hebben gedaan. Hij heet welkom de nieuwe Partijbestuurders: Mevr. de Ruyter—de Zeeuw, De Ruiter, Berger en Langerak. Ook met hen zullen wij in het belang van de Partij goed kunnen samenwerken.

Een woord van dank ook aan de VARA, die van dit congres menige uitzending heeft verzorgd. Er zijn vele partijgenoten, die via de radio met ons hebben meegeleefd, maar zeker ook niet-partijgenoten, die hebben meegeluisterd. Dit geldt tevens voor de televisie: moderne publiciteit en een politieke partij hebben iets met elkaar te maken. Dank aan de Haagse pleegouders voor de gastvrijheid die zij hebben verleend en aan de werkers van het Rode Nest in Den Haag, die hebben gezorgd dat de zaal steeds prima in orde was.

Spreker dankt niet alleen de journalisten van de ons bevriende pers, maar van de gehele democratische pers, die in het spel van de democratie een onmisbaar element vormt, voor het moeilijke werk dat aan het verslaan van het congres van een politieke partij verbonden is.

In de afgelopen dagen hebben wij ons met een groot aantal vraagstukken bezig-gehouden. Het internationale karakter van het democratisch socialisme is gistermiddag in de prachtige bijeenkomst met onze buitenlandse vrienden nog wel heel duidelijk gedemonstreerd.

Het is vanmorgen nog eens geaccentueerd door de inleiding van pg. Patijn en de

discussie die daarop volgde. Wij staan voor belangrijke ontwikkelingen. De eerste dag van ons congres viel samen met het moment, dat een zelfstandige staat tot stand kwam, een land in het zwarte Afrika. Dat is een teken voor allen, die willen verstaan wat wij in de toekomst als mensen van het Westen aan taken hebben te vervullen. De wereld van Afrika en Azië roept ons; niet alleen dat wij materieel zullen helpen, maar vooral ook opdat wij begrip zullen tonen voor een wereld in volle ontwikkeling, waarin het democratische socialisme zijn opdracht moet vervullen. Wij staan voor grote opgaven, ook op het smalle strookje grond, dat wij West-Europa noemen. Als in de komende maanden in het parlement de discussie zal worden begonnen over de gemeenschappelijke markt en over de Europese Atoomgemeenschap, dan komen er technische en economische vraagstukken aan de orde. Maar laat ons als socialisten achter die vraagstukken weten de bewogenheid van levende mensen die in de vernieuwende kracht van het democratische socialisme, de opdracht weten om de wereld te veranderen. Dat wil in onze taal zeggen: die wereld meer bewoonbaar te maken.

In de nieuwe gemeenschappen dreigen de verantwoordelijkheden op ietwat onduidelijke wijze verdeeld te geraken, zodat de socialistische partijen en ook de vakbeweging een verhoogde waakzaamheid aan de dag zullen moeten leggen, ten einde over de grenzen van de zes landen heen niet slechts een ruimere macht te hebben, maar ook een oneindig sterker aaneengesloten actie van zes nauw met elkaar contact houdende socialistische partijen. Omdat wij de Europese gemeenschap niet als een gesloten geheel beschouwen, beseffen wij van hoe groot belang het voor de toekomst van de socialistische beweging in de schoot van die gemeenschappen zal zijn, dat binnenkort nu zij weer duidelijk aan de winnende hand is, de Britse Labour Party opnieuw een socialistische regering in Groot Brittannië aan het bewind brengen kan.